

emme pelkästään syö arkipäivässä vapaasti leijuvia (tai jonkun tuottamia) merkityksiä (Haug), vaan myös tiede tuntuu ahmivan niitä.

Mitä on tämä puhe merkityksistä ja teksteistä, jotka kaiken tuottavat mutta joidenka tuottajaa ei kukaan tunne? Minne aina katoaa todellinen tuottaja ja tilalle tulee todellisen katsojan, vastaanottajan, etsintä?

Mass Communication -traditio antaa tässä suhteessa opettavaisen tarinan. On siis syytä palata juurille eräiltä osin. Ensimmäisen kerran joukkotiedotusvälineiden historiassa, kun välineiden tuottama teksti saa "totaalisen luonteen" ja täyttää todella katsojan arkipäivän, putkahtaa esiin myytti teoriasta, joka jättää kaiken vastuun katsojalle, vastaanottajalle. Tämä vaihe alkaa Lazarsfeldin & kumpp. vaalikäyttäytymistutkimuksesta (1944) ja kulminoituu Klapperin teoksessa *The Effects of Mass Communication* (1960). Joukkotiedotuksen totalistumisen kanssa samaan aikaan lanseerataan "teoria" vaikutuksettomuudesta. Miten se on mahdollista? Vain jättämällä kaikki vastuu katsojalle, vastaanottajalle. Vain tarkastelemalla katsojaa kaiken keskipisteenä. Ja silloin hän on aina passiivinen reaktio-kone (MC-perinne, behaviorismi) tai regressio-kone (Steinbock) tai viehätyskierre-objekti (Silvo) tai arkihavainnossa pitäytyvä valekonkreettisen kaaoksen vanki (K. Pietilä).

Miksi me vain analysoimme (ansiokkaasti) tuota passiivista kohdetta, miksi me emme kehittäisi positiivista teoriaa vastaanottajasta. Hänen emansipaationsa alkaa "todellisen lähettäjän" etsinnästä.

Ikka Kahma

kirja~arvioita

Kun unelma sai pyörät

TERKEL, Studs. Amerikkalaisia unelmia. WSOY, Helsinki, Porvoo ja Juva, 1983.

Kuten tunnettua, kapitalismi profanisoi kaiken muun ohella myös ihmisten tulevaisuudenhaaveet. Se teki toiveista ja unelmista tämänpuoleisia, ajallisen järjestyksen alaisia. Historiasta ja edistyksestä tuli unelmien toteutumista. Ihmisten toiveet olivat toki aikaisemminkin nousseet maallisesta, mutta ennen ne projisoitiin taivaalle ja käännettiin ympäri kuvitelmiksi tuonpuoleisesta.

Kapitalismi karsi unelmilta pois siivet ja kiinnitti ne työhön ja tuotantoon - ja myöhemmin ennen kaikkea kulutukseen. Toisaalta se profanisoi myös toiveiden romahtamisen: siitäkin tuli tämänpuoleista puuhaa. Pelot ja epävarmuus nousivat yhtä jalkaa edistyksen myötä. Unelmien epävakaus ja valheellisuus tuli kokemukselliseksi seikaksi, mikä oli uutta, sillä eihän ennen kukaan tullut juuri kertomaan empiirisiä taivaasta tai helvetistä. Korkeintaan joku näki haamuja tai sitten aavisteltiin Raamatun todistuksiin nojaten *apriori*, että ilkeä koronkiskuri tai tilanherra joutui taivaan portilla tulliongelmiin.

Studs Terkelin teos kertoo Yhdysvalloista, tämän uuden unelmoinnin suurimmasta ja keinuvimmasta kehdestä. Amerikkahan on se maa, josta muun muassa Marx totesi innostuneena, että siellä jopa uskonnosta on tehty maallinen, kilpailun alainen ilmiö. Uskonto kirvoitautui siellä vapaan kaupan kaltaiseksi, käytännölliseksi ja universaaliksi. Yhdysvalloista tuli se maallinen taivas, niin sorrettujen vähemmistöjen kuin uusien kokemus- ja haasteita janoavienkin Mekka. Käsité "amerikkalainen unelma" kasvoi juuri merkitsemään työn, tasa-arvon ja rahan tarjoamia ainutlaatuisia,

mutta samalla yleisiä mahdollisuuksia. Terkelin mukaan suomalainen sanonta "Amerikan kuume" on unelman oiva ilmentymä. Unelman ja aatteen ympärille kehäytyi ennen pitkää myös evankeliumi, ideologia, joka kertoi from rags to riches -tarinoita juoksupojasta johtajaksi kivunneista aineen kilvottelijoista.

Terkelin kirjassa törmää juuri jatkuvasti vertauksiin Yhdysvalloista "maallisen taivaana". Musta liikemies S.B. Fuller toteaa: "Suurin etu maailmassa on saada syntyä Amerikassa." Mikko Alatalon maksimi "On lottovoitto kun on syntynyt Suomessa" lienee saman unelman myöhäissiirtymä.

Itävaltalaisyntyinen Mr. Universum, Arnold Schwarzenegger kertoo: "Jos uskoin kuolemanjälkeiseen elämään, niin sanoisin että edellisessä elämässä asuin Amerikassa. Sen takia minusta tuntuu hyvältä täällä. Tämä on maa jossa voi toteuttaa unelmansa. Muissa maissa ei ole sellaisia mahdollisuuksia. Kun tulin tänne Amerikkaan, minusta tuntui kuin olisin tullut taivaaseen. Amerikassa meillä ei ole esteitä. Kukaan ei pitele meitä aloillaan."

Schwarzenegger lausuu lopussa niinkään tärkeän Amerikka-unelman määreen. Yhdysvallat ei ole konkreettisenä utopiana vain joku epämääräinen pilvenlonka, vaan sen sisällä vallitsee samanlainen liike ja järjestys kuin itse pääunelmassa. Peggy Terry toteaa, että pohjoisen ja etelän, kaupungin ja maa-seudun välillä on samanlainen suhde kuin koko Amerikan ja Euroopan välillä: "Minä tulin Uptowniin, etelän köyhien tulosatamaan. West Sidea voisi kutsua etelän mustien tulosatamaksi. Tuntui kuin olisi tullut vieraaseen maahan. Etelävaltiolaiset ovat yhtä orpona ja äimänä Chicagoon tullessaan kuin joku Saksasta tai Italiasta tai Puolasta tullut."

Haaveista suurin ja lännestä läntisin on kuitenkin Kalifornia. Elokuvatuottajan tytär Jill Robinson pitää sitä sinä todellisena "Ihmemaa Ozina": "Sitä eivät suunnitelleet lavastajat. Oz oli vain kopio siitä miltä kaikki näytti kun tuli idästä ja ensi kertaa näki Kalifornian. Jos ajatellaan sitä Dorothy'n ensimmäistä näkökuvaa Ozista kun hän astui aamulla ulos, niin täsmälleen samalta minustakin tuntuu aina kun palaan kotiin Kalifor-

niaan oltuani idässä. Sille värille ei mikään vedä vertoja. Voi vain kuvitella miltä niistä ihmisistä tuntui, jotka tulivat tänne ensimmäistä kertaa. Technicolor on kopio siitä mitä Kalifornia todellisuudessa oli. Taivaan vallat, kuka sellaisessa maassa uskaltaisi olla onneton?"

Terkelin kirjan mustat viittaavat usein Martin Luther Kingiin. Hänhän juuri lausui kuuluisat sanat "I have a dream..." Ja vaikka King oli pappi, niin hän tuskin tarkoitti unelmallaan pelkätään tuonpuoleista tasa-arvoa. Hänenkin unelmansa oli maallinen, tämänpuoleinen ja mahdollinen. Se oli samanlainen kuin aikoinaan Amerikkaan purjehtineiden eurooppalaisten vähemmistöjen reaalinen haave paremmasta elämästä. "I believe in America", lausui Kummisedänkin päähenkilö ensi sanoikseen. Kingin unelma oli samaa maata, samasta maasta lähtöisin. Kapitalismin lailla Yhdysvallat generoi uusia toiveita ja tarpeita, joilla on yhtä vähän rajaa kuin preeriamaisemalla. "Minä en koskaan tuntenut halua olla todella vapaa ennen kuin vuonna -63, kun kansalaisyhteiskunta alkoi", muitelee musta kauppias Hartman Turnbow.

Terkelin kirjaamat tarinat vahvistavat oivallisesti Michel Pecheuxin ajatusta amerikkalaisesta kapitalismista "avoimena tilana", jossa ihmisten hallinta toteutuu 'vapaan kilpailun' kautta. Yhdysvallat ei ole mikään preussilaistyyppinen "linna-ke", jota voi luonnehtia ennaltamäärätyillä säännöillä ja hierarkkisilla rakenteilla. Amerikka on toiminnallinen ja dynaaminen luokkayhteiskunta. First National Bankin johtokunnan puheenjohtaja Gaylord Freeman tiivistää asian: "Voittohakuisessa yhteiskunnassa ei ole mitään pyhää."

Pecheux toteaa edelleen, että siinä missä eurooppalaistyyllisessä epäpuhtaassa kapitalismissa lait ovat niin kuin ne on kirjoitettu eli jäykkiä syllogismeja, siinä taas amerikkalaisen kapitalismin lait ovat avoimia, käytännöllisen tulkinnan kohteita. Freeman ajattelee samoin: "Raamatussa ja perustuslaissa ei missään taata että meillä saa olla yksityisomaisuutta. Jos me vatedeskin saamme pitää nämä mahdollisuutemme, se johtuu vain siitä että kyllin suuri osa väestöstämme hyväksyy sen eikä muuta lakeja estääkseen sen."

Yhdysvaltain luokkarajoja eivät myös-

kään rasita menneiden yhteiskuntamuotojen jäänteet. Sosiaaliset rakenteet ovat koko ajan voimakkaassa liikkeessä. Jouko Turkka vertasi kerran nykyistä suomalaista luokkabarrikadia tippaleipään. Metafora sopii vielä paremmin Yhdysvaltoihin. Jotenkin tippaleivänomaisesti Terkelkin tuo esille amerikkalaisen unelman kääntöpuolen. Epäonnistumiset, vääryydet, tragediat eivät ole poikkeuksia ja sivutuotteita, vaan välttämätön osa järjestelmän toimintaa - makoisan ja sokerisen lonkeron toinen pää.

En tiedä johtuuko asia Terkelin valitsemista ihmisistä, mutta monet tuntuvat ottavan epäonnensa ainakin näin jälkikäteen jotenkin luonnonomaisena sattumana, huonona onnena. Moitteet ja raivo kääntyvät lähes poikkeuksetta ulospäin, järjestelmään. Huonoa omaatuntoa omista virheistä ja puutteista ei juuri tapaa: menestys ja epäonnistuminen ovat systeemin määreitä. Musta liikemies S.B. Fuller toteaa asian omalla kielellään: "Tavaran valmistaminen ei ole ongelma, sen myyminen on."

Terkeliä voisi pitää eräänlaisena "elämäntapatutkijana", mikä on varmaan innostanut kustantajaakin käännökseen. Viime aikoinahan on alkanut ilmestyä markkinoille myös suomalaisen elämäntapatutkimusaallon tuloksia. Terkelin 'metodin' juuret ovat kuitenkin syvemmällä ja laajemmalla. Hän liittyy ensinnäkin amerikkalaisen kirjallisuuden kaupunki- ja työväestökuvaajiin - Dreiseriin, Sinclairiin, Dos Passosiin. Amerikkalaisia **unelmia** voisikin hyvin olla romaani, ja sellaisena se olisi harvinaisuus nykyisessä älymystöläistyneessä jenkkikirjallisuudessa. Terkelin taltioimat ja leikkaamat monologit tuovat mieleen myös perinteiset työväenlaulut Woody Guthrien tyyliin, talkin¹ bluesin tai sitten hetkitäin modernimman rap-musiikin.

Tekijä mainitsee itse muodolliseksi esikuvakseen jazzin: "Tarkoituksena on jazz-teoksen tapaan esittää teema ja improvisaatio, kertoa kadotetuista ja löydetyistä unelmista ja osoittaa mahdollisuuden olemassaolo." Metodi näkyy niin koko kirjan kompositiossa että yksittäisissä puheenvuoroissa. Terkelin, haastateltavien sekä myös kääntäjä Seppo Lopenen tyyliä on jazzinomaista sujuvuutta ja karheitta.

Olisi kiintoisaa tietää, kuinka paljon Terkel on joutunut heittäämään pois materiaalia ja kuinka hän on löytänyt solistinsa. Osa haastateltavista on selvästi napattu kiinni lennosta, taksin ratin takaa, matkan varrelta. Ihailtavinta on kuitenkin se herkkä suhde, jonka Terkel näyttää saavuttavan ihmisinsä. Tällaisia juttuja kuulee yleensä vain **after hours** tai **years** -tunnelmissa, jos nykyään silloinkaan. Ehkä kaiken takana on sitä periamerikkalaista sosiaalisuutta, joka on sikäläisen individualismin kääntöpuoli.

Terkelin diskurssin yhtenä ihanteena ovat vuosisadan alun amerikkalaiset kaupunkikokoukset. "Melkein jokaisella yhteisöllä oli ilmaisukanavansa: kaupunkiklubit, ammattiyhdistysosastot, keskustelutilaisuudet, Cooper Union", 95-vuotias taloustieteilijä muistelee aikaa. Meillähän ei ole juuri kehittynyt maaperää hedelmälliselle toimittajan ja haastateltavan kanssakäymiselle. Ei kannata kuin kuunnella radion muodikkaita ja hyvätarkoitavia 'kontakti-ohjelmia', joissa kumpikin osapuoli lähinnä vain huutaa metsään ja metsä vastaa. Ne ovat vielä kaukana 'uudesta journalismista'. Paremminkin ne täydentävät vain gallup-kyselyitä.

Terkel on yhtenä avaimena viitannut kömpelyyteensä: hän ei käy haastateltavan kimppuun suvereenina, vaan heikompana astiana. Reino Paasilinna otti aikoinaan hyvän esimerkin vastakkaisesta otteesta. Kansalainen kävelee pahaa aavistamatta torilta kotiin sanomalehteen käärittynä hauki kainalossaan. Esin ryntää Yleisradion toimittaja, joka tinkaa: "Mikä on Kiinan tilanne?"

Terkelin kirjan tärkein opetus piilee kuitenkin sen tavassa nähdä ihmiset ristiriitaisina ja muuttuvina. Teos on siinäkin varsin kaukana tämänhetkisestä suomalaisesta julkisuudesta, jossa uskotaan vieläkin vahvasti maamme ja sen ihmisten yksi-ilmeisyyteen. Esille astuu aina jokin teema, joka siirtyy kliseenä pioneereilta eteenpäin omaksujille ja sieltä sitten ruumiina pakinoitsijoiden ja huulinikkarien obduktio-osastolle. Koivisto on ensin niin kansanmiestä ja sitten yhtäkkiä ei olekaan; työläinen joko kapinoi tai on keskiluokkaistunut. Terkelin kirjan 'sanoma' - sillä sellainen sillä toki on - piilee juuri tässä ihmisten

aseman ja ajatusten ristiriitaisuuden ja muuttuvuuden tutkiskelussa.

Tekijä etsii jo kitkeröityneen ja painajaiseksi muuttuneen vanhan unelman sisältä uutta unelmaa. Hän ei näe uuden nousevan vain yksinkertaisen etuajattelun pohjalta, vaan uskoo myös ihmisten idealismiin ja kehittymiseen. Terkel toteaaakin alkusanoissaan: "Kyky muutokseen ei ole tilastotieteilijän tai mielipidetutkijan mitattavissa. Tätä kirjaa valmistellessani olen tavannut Ku Klux Klanin entisen johtohenkilön joka sai osavaltionsa ihmissuhdepalkinnon, korttelin häijyimmän kovistytön josta tuli suurenmoisen sosiaalityöntekijä, oppimattoman appalakkilaisnaisen josta tuli yhteisönsä runollinen äänitorvi, työläisvaimon joka yhdeksän lasta kasvatettuaan sanoo: 'Minä en pidä sanasta unelma. Minä en tahtoisi edes määritellä sitä erityisesti amerikkalaiseksi. Minä olen sen sijaan alkanut uskoa ihmisen mahdollisuuksiin.'"

Terkel kirjaa pitkin matkaa ympäri maata orastavaa liikehdintää ja käyttämätöntä voimaa. "Tässä yhteiskunnassa ja tänä aikana tapahtuu niin järjestyttäviä muutoksia ja maisemat vieraantuvat niin äkisti, että tuoreimpia yhteenvetoja ei vielä ole ehditty tehdä. 80-luku saattaa erota 70-luvusta kvanttihyppäyksen verran", hän kirjoittaa. Terkel keräsi aineistonsa ja kirjoitti teoksensa ennen Reaganin ja reaganismin nousua. Silti hän selvänäköisenä viittaa siihen suuntaan. *Soldier of Fortune* -lehden päätoimittaja ja kustantaja Bob Brown kertoo amerikkalaisen unelman merkitsevän hänelle "Yhdysvaltain vaikutuksen säilyttämistä maailmalla". Brown pitää edelleen arvossa Theodor Rooseveltin maksimisia "Kulje hiljaa ja kannan jyrkää keppiä" ja ajaa atomiaseilla aikaansaattavan "Pax Amerikan" asiaa. Haastatteluhetkellä hän oli vielä pessimistinen Yhdysvaltain aseman suhteen: "Meitä halveksitaan ulkomailla, koska haluamme olla ystäviä kaikkien kanssa." Mutta kuten tiedämme, niin ajat ovat sittemmin muuttuneet. Vanha amerikkalainen unelma on palannut takaisin. Tällä kertaa se on tosin vailla kaikkia niitä demokraattisia ja edistyksellisiä - 'vaakasuo-ria' - piirteitä jotka siihen perinteisesti kuuluivat. Nyt se on 'ylhäältä käsin' valuvaa ideologiaa.

Tätä uutta dialektista hyppäystä Terkel ei ole tietenkään voinut huomioida kovinkaan vivahteikkaasti. Onneksi kirjan kustantaja WSOY näyttää tehneen sen hänen puolestaan. Amerikkalaisen unelmien kauden sato ovat myös "uudistettu 80-luvun painos" Dale Carnegien "liikemiehen raamatusta" **Miten saan ystäviä, menestystä, vaikutusvaltaa** sekä Frank Bettgerin kirja **Miten minusta tuli huippuluokan myyjä**, joka kertoo "kuinka konepajatyöläisestä ja baseballin pelaajasta tuli Amerikan parhaiten ansaitsevia myyntimiehiä".

Markku Koski

Kulttuurin markkinat, tappion melodraama

BALZAC, Honoré de. Kadonneet illuusiot. Suom. Heikki Kaskimies. Jyväskylä, Love Kirjat, 1983. 617 s.

Motto:

"Ruususeppel sidottiin heti kun kookas kamarineito oli tuonut kukat, joilla juopuneimmat koristivat itsensä irvokkaasti. Ylipappi Finot kaatoi muutaman pisaran samppanjaa Lucienin kauniiseen vaaleaan päähän ja lausui herkkulisen vakavana seuraavat pyhitysanat:

- Leimaveron, takuusummien ja sakkojen nimeen kastan sinut lehtimieheksi. Olkoot artikkelisi kevyet!

- Ja maksettakoon ne välikkeitä poistamatta! Merlin sanoi."

(s. 363)

Ranskan kirjallisuusmaailma muuttui 1800-luvun alussa erityisesti kahdella tavalla. Ensiksi, lukijakunta laajeni suunnattomasti etenkin keskiluokkaan, ja yleisön ja kirjailijoiden entinen kiinteä